

УДК 616.12-008.9-089.843

DOI: <http://doi.org/10.31928/2305-3127-2022.3-4.4347>

Г.І. Ковтун

ДУ «Інститут серця МОЗ України», Київ

Ставлення пацієнтів кардіохірургічного профілю до проблем донорства і трансплантації органів

ОРИГІНАЛЬНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета роботи – визначити ставлення пацієнтів кардіохірургічної клініки до донорства і трансплантації органів.

Матеріали і методи. Матеріалом дослідження, проведеного у вересні – жовтні 2022 року, була інформація, отримана від пацієнтів ДУ «Інститут серця МОЗ України», яка ґрунтується на результатах кількісного опитування хворих віком від 18 років у репрезентативній вибірці, що налічувала 411 осіб. У дослідженні використано загальноприйнятні методи аналізу, синтезу, узагальнення, інтерпретації наукових даних, а також системний підхід.

Результати. Відомо, що успішність розвитку системи донорства та трансплантації органів багато в чому залежить від думки суспільства щодо цих практик, соціокультурного контексту населення країни. У результаті проведеного дослідження було визначено ставлення пацієнтів кардіохірургічної клініки до донорства та трансплантації органів. З'ясовано, що на рівні пацієнтів закладу спостерігається несформованість культурних уявлень суспільства щодо донорства та трансплантації органів.

Висновки. Культурні уявлення пацієнтів в Україні, які склалися, нині не створюють позитивних прецедентів для розвитку донорства, заснованого на солідарній системі «заповіту органів». Про це свідчить висока частка респондентів, які дали негативні відповіді або не могли визначитися з відповідями.

Ключові слова: опитування пацієнтів, донорство органів, трансплантація органів.

Рівень розвитку донорства органів відображає соціальний, економічний та моральний розвиток країни. У більшості високорозвинених країн світу трансплантація органів та тканин вважається однією з найперспективніших галузей охорони здоров'я, яка насамперед фінансово підтримується державою.

Трансплантація органів і тканин людини є одним із нових методів лікування на сьогодні. Завдяки пересадці органів у світі щорічно отримують друге народження тисячі людей. На жаль, гальмівним фактором у цій галузі медицини досі залишаються моральні та етичні моменти [1].

Сьогодні в усьому світі спостерігають зростання трансплантаційної активності, що пов'язано

передусім із поліпшенням організації посмертного донорства. І тільки в Україні, яку свого часу було визнано колискою світової трансплантації, нині відбуваються зворотні процеси [2].

Ставлення суспільства до проблем органного донорства є ключовим чинником успішності реалізації програм пересадки органів [3].

Низькі показники донорської активності в Україні на тлі розвинених західних країн порушують питання необхідності створення механізмів для залучення населення до «заповіту» своїх органів. Ця ситуація поставила виклики перед розвитком цієї галузі медицини – попри всі можливості лікарів щодо продовження життя хворих, вони залишаються практично нереалізованими через брак донорських органів [4].

Міжнародна правова практика свідчить про наявність різних моделей розв'язання питання про те, щоб стати донорами органів і тканин, – «презумпції згоди», «презумпції випитаної згоди» та «презумпції незгоди». В Україні діє принцип «презумпції незгоди» – це апріорна незгода всіх на використання їхніх органів після смерті, і лише наявність вираженої згоди дозволяє здійснювати вилучення органів [5].

Щоб поліпшити ситуацію з вітчизняною трансплантологією, в останні роки в Україні було прийнято низку законів:

– Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» від 17 травня 2018 р. № 2427-VIII [6];

– Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» від 28 лютого 2019 р. № 2694-VIII [7];

– Закон України «Про внесення змін до деяких законів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людини»: від 16 грудня 2021 р. № 1967-IX [8].

На виконання цих законів МОЗ України випустила низку наказів щодо організації помертвого донорства і трансплантації.

Мета роботи – визначити ставлення пацієнтів кардіохірургічної клініки до донорства і трансплантації органів.

Матеріали і методи

У дослідженні отримано емпіричну інформацію від пацієнтів ДУ «Інститут серця МОЗ України», яка ґрунтується на результатах кількісного опитування хворих віком від 18 років у репрезентативній вибірці ($n = 411$), реалізованого у вересні – жовтні 2022 р., серед яких 121 пацієнт був амбулаторним і 290 пацієнтів проходили лікування в стаціонарі. Серед опитаних 165 пацієнтів мали вади клапанів серця, 190 – ішемічну хворобу серця і 56 – патологію аорти і периферичних судин.

Статистичне опрацювання матеріалів дослідження передбачало використання методів статистичного згрупування, табличного зведення, аналізу абсолютних та відносних рядів розподілу, оцінку статистичної значущості відмінностей результатів опитування лікарів-анестезіологів (за критерієм χ^2 Пірсона).

У дослідженні застосовували загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення, інтерпретації наукових даних і навіть системний підхід.

Результати та обговорення

Дослідницька проблема полягає у несформованому в Україні інституційному середовищі для населення у проблемі трансплантації органів, сукупності основоположних політичних, соціальних та інформаційних матеріалів, які б утворили базис для донорства і трансплантації органів.

У статті зроблено спробу відобразити колективне ставлення населення до донорства і трансплантації органів.

Анкетуванням охоплено вибірку із 411 пацієнтів ДУ «Інститут серця МОЗ України». Вибірка була якісно та кількісно репрезентативна. Анкети заповнювалися пацієнтами анонімно. Опитування респондентів проводилося за спеціально розробленою анкетною, яка містила 16 запитань та 48 варіантів відповідей (*таблиця*).

Аналіз складу респондентів показав, що серед пацієнтів велику частку – $(61,1 \pm 2,4) \%$ – становили жінки. За віком респонденти розподілилися таким чином: віком до 29 років – $(6,0 \pm 1,2) \%$, 30–49 років – $(36,7 \pm 2,4) \%$, 50–59 років – $(48,2 \pm 2,5) \%$, понад 60 років – $(8,5 \pm 1,4) \%$.

Проаналізуємо відповіді пацієнтів на запитання про їхнє ставлення до донорства органів. Із відповідей на запитання про особисту поінформованість про донорство та трансплантацію: лише $(19,2 \pm 1,9) \%$ респондентів виявилися поінформованими, $(16,3 \pm 1,8) \%$ – поінформовані в загальних рисах, а більшість опитаних – $(64,5 \pm 2,4) \%$ – не мають інформації з цього питання.

Згідно з чинним українським законодавством, «кожен громадянин може висловити як згоду, так і незгоду на вилучення органів зі свого тіла після смерті для трансплантації». Чинна за законом «презумпція незгоди» спирається на припущення, що кожен громадянин знає про свою можливість зафіксувати відмову на використання своїх органів у разі незгоди на забір органів.

У зв'язку з цим було поставлено запитання: «Чи вважаєте Ви, що у Вас достатньо знань про те, як можна офіційно висловити свою згоду чи незгоду на заповіт органів»? $77,9 \%$ респондентів відповіли, що таких знань не мають.

Позитивне ставлення до органного донорства мають $54,3 \%$.

Відповідаючи на запитання «Чи готові Ви в разі клінічної необхідності погодитися на операцію з пересадки Ваших органів для рідних та близьких людей?», $61,6 \%$ респондентів висловили згоду, $23,6 \%$ не змогли відповісти і лише

Таблиця

Результати опитування пацієнтів, які звернулися в ДУ «Інститут серця МОЗ України»

№	Запитання	Варіанти відповіді	Абс. (n = 411)	%
1	Ваша стать?	1.1. Чоловіча	160	38,9
		1.2. Жіноча	251	61,1
2	Ваш вік?	2.1. До 29 років	27	6,6
		2.2. 30–49	151	36,7
		2.3. 50–59 років	198	48,2
		2.4. Понад 60 років	35	8,5
3	Ви достатньо інформовані про сучасні можливості донорства і трансплантології?	3.1. Так	79	19,2
		3.2. Знаю загалом	67	16,3
		3.3. Не маю інформації з цього питання	265	64,5
4	Чи вважаєте ви, що у Вас достатньо знань про те, як можна офіційно висловити свою згоду чи незгоду на заповіт органів?	4.1. Так	62	15,0
		4.2. Знаю загалом	29	7,1
		4.3. Ні	320	77,9
5	Ваше ставлення до донорства органів позитивне?	5.1. Так	223	54,3
		5.2. Ні	188	45,7
6	Чи готові Ви в разі клінічної необхідності погодитися на операцію з пересадки Ваших органів для рідних та близьких людей?	6.1. Так	253	61,6
		6.2. Ні	61	14,8
		6.3. Важко відповісти	97	23,6
7	Чи вважаєте Ви обов'язковим отримання згоди на вилучення органів за життя донора або від близьких родичів після смерті?	7.1. Вважаю прижиттєву згоду людини необхідною умовою посмертного донорства органів	140	34,0
		7.2. Приймаю і те, й інше	214	52,0
		7.3. Не вважаю, що для проведення вилучення органів потрібна згода родичів	57	14,0
8	На Вашу думку, чи готове українське суспільство до обговорення питань щодо донорства органів?	8.1. Так	67	16,3
		8.2. Ні	293	71,3
		8.3. Важко відповісти	51	12,4
9	Чи підписали б Ви згоду на посмертне донорство органів, якби до Вас звернулися з такою пропозицією?	9.1. Так	115	28,0
		9.2. Ні	209	50,8
		9.3. Важко відповісти	87	21,2
10	Які пріоритетні чинники могли б вплинути на Вашу згоду на донорство органів?	10.1. Думка представника релігійної конфесії	101	24,5
		10.2. Інформація про людину, яку Ви могли б урятувати	187	45,5
		10.3. Фінансові стимули	123	30,0
11	З яких джерел Ви хотіли б отримувати інформацію про донорство та трансплантацію органів?	11.1. З телепередач на медичну тематику	45	10,9
		11.2. З інтернету	44	10,7
		11.3. Від керівників МОЗ	122	29,7
		11.4. Від відомих медичних діячів	200	48,7
12	Що, на Вашу думку, заважає позитивному ставленню суспільства до донорства та трансплантації органів?	12.1. Нестача знань з проблеми	166	40,4
		12.2. Переконаність у недоторканності тіла після смерті	118	28,7
		12.3. Відсутність передбачуваних результатів пересадки органів	127	30,9

Таблиця. Продовження

13	Чи вважаєте Ви за необхідне проведення освітніх програм про донорство та трансплантацію органів?	13.1. Так	211	51,3
		13.2. Ні	127	30,9
		13.3. Важко відповісти	73	17,3
14	Чи відносите Ви проблему донорства та пересадки органів до важливих для розвитку медичної допомоги в Україні?	14.1. Так	260	63,2
		14.2. Ні	71	17,3
		14.3. Важко відповісти	80	19,5
15	Як Ви вважаєте, чи вистачає в країні донорських органів усім, хто їх потребує?	15.1. Так	41	10,0
		15.2. Ні	309	75,2
		15.3. Важко відповісти	61	14,8
16	З яким видом інформації про донорство та трансплантацію органів Ви стикалися?	16.1. З позитивною	59	14,4
		16.2. З негативною	113	27,5
		16.3. І з позитивною, і з негативною	118	28,7
		16.4. Взагалі не стикалися	121	29,4

14,8 % категорично не згодні. Водночас на запитання «Чи підписали б Ви згоду на посмертне донорство органів, якби до Вас звернулися з такою пропозицією?» (тобто не для родичів, а взагалі) 50,8 % респондентів відповіли «Ні» і тільки 28,0 % погодилися. Причина небажання ставати донором в основному і криється в низькій поінформованості населення про проблеми донорства органів та його правові аспекти.

34,0 % респондентів вважають необхідною умовою посмертного донорства органів прижиттєву згоду людини, 52,0 % – отримання прижиттєвої згоди донора та посмертної згоди його родичів. 14,0 % не вважають, що для вилучення органів потрібна згода родичів.

71,3 % респондентів вважають, що українське суспільство не готове до обговорення питання щодо органного донорства.

До основних пріоритетних факторів, які впливають на згоду бути донором органів, 45,5 % респондентів відносять інформацію про людину, яку могли б врятувати, для 24,5 % респондентів важлива думка представника релігійної конфесії і для 30 % важливі фінансові стимули.

До основних джерел інформації про донорство і трансплантацію органів 48,7 % респондентів віднесли відомих медичних діячів, 29,7 % – керівників МОЗ та близько 11 % – інтернет і телепередачі на медичну тематику.

На думку 40,4 % респондентів, позитивному ставленню суспільства до донорства та трансплантації органів заважає нестача знань з проблеми, 30,9 % – відсутність передбачуваних результатів пересадки органів та 28,7 % – переконаність у недоторканності тіла після смерті.

51,3 % респондентів вважають за необхідне проведення освітніх програм про донорство органів, водночас 30,9 % не дотримуються такої думки. Проблема донорства та пересадки органів вважають важливою для розвитку медичної допомоги в Україні 63,2 % респондентів, 17,3 % – не вважають.

75,2 % респондентів говорять про брак донорських органів для всіх, хто потребує, і лише 10 % вважають, що особливих проблем у цьому немає. З позитивною інформацією про донорство та трансплантацію органів стикалися тільки 14,4 % осіб, з негативною – 27,5 %, з тією та іншою – 28,7 %, а 29,4 % взагалі жодної інформації не мають.

Висновки

Аналіз дослідження показав, що більш ніж половина опитаних пацієнтів не мають інформації про сучасні можливості донорства і трансплантології й більшість не знають, як офіційно висловити згоду чи незгоду на заповіт органів.

Водночас більша частина респондентів вважають проблему донорства та пересадки органів важливою для розвитку медичної допомоги в Україні. Варто відзначити значущість такого ставлення до цього питання, адже думка суспільства має велике значення для розвитку медицини в наш час.

Особливо треба зазначити, що майже третина опитаних пацієнтів жодної інформації про донорство і трансплантацію органів взагалі не мають. Ця ознака при аналізі уявлень та установок українців щодо донорства органів виявилася однією з найбільш диференційних.

Примітно, що 12–23,0 % респондентів на шість запитань висловили думку «важко відповісти», тим самим вони уникнули відповідей.

Проведений аналіз одержаних даних дослідження показав, що тематика донорства та пересадки органів є недостатньо знайомою для респондентів. Практично постає питання про необхідність створення механізмів для

залучення населення до «заповіту» своїх органів.

Перспективи подальших досліджень. Визначення ефективних організаційно-методичних підходів до формування стосунків між медичним персоналом та населенням як потенційними донорами, від яких залежать якість і доступність трансплантації органів.

Література

1. Дунаєвська Л.Г., Лушпійко В.М. Трансплантація органів і тканин людини: правовий та криміналістичний аналіз. Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». *Політологія. Соціологія. Право: Зб. наук. праць*. Київ: НТУУ «КПІ», 2012. № 3 (15). С. 206–209.
2. Розвиток органної трансплантації залежить від можливостей діагностики смерті мозку. 2019. URL: <https://www.vz.kiev.ua/rozvytok-organnoyi-transplantatsiyi-zalezhyt-vid-mozhlyvostej-diagnostyky-smerti-mozku/>
3. Алсынбаева Э.М. Гражданско-правовое регулирование оказания медицинских услуг по трансплантации органов и тканей человека: дисс. канд. юр. наук: 12.00.03. Москва, 2013. 164 с.
4. Багненко С.Ф. Анализ причин дефицита доноров органов и основные направления его преодоления. *Трансплантология*. 2011. № 2–3. С. 10–22.
5. Михель Д. Развитие высокотехнологичного здравоохранения в Европе: донорство и трансплантация органов. Европейская безопасность: события, оценки, прогнозы 2020 г. Вып. 56 (72). С. 2–11. URL: <https://hromadske.ua/ru/posts/s-nachala-2021-goda-v-ukraine-proveli-48-operacij-ro-transplantacii-organo>.
6. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини: Закон України від 17 травня 2018 року № 2427-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини: Закон України від 28 лютого 2019 року №2694-VIII. URL: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=115055.
8. Про внесення змін до деяких законів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людини: Закон України від від 16.12.2021 № 1967-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1967-20#Text>.

G.I. Kovtun

Heart Institute of the Ministry of Health of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Attitude of cardiac surgery patients to the problems of organ donation and transplantation (based on the materials of a survey of patients)

The aim – to conduct a study among patients of the cardiac surgery clinics and determine their attitude towards organ donation and transplantation.

Materials and methods. To achieve this goal, a study was conducted and empirical information was obtained from a representative sample of 411 patients. The study used general scientific methods of analysis, synthesis, generalization, interpretation of scientific data, as well as a systematic approach.

Results. As a result of the study, the attitude of patients of the cardiac surgery clinics to organ donation and transplantation was determined. It was found that at the level of patients of the cardiac surgery clinics the cultural understanding of society in relation to organ donation and transplantation has not been formed.

Conclusions. The existing cultural views of the patients in Ukraine doesn't provide positive precedents for development of organ donation based on the system of «organ testament». The analysis of the data obtained from the survey showed that the topic of organ donation and transplantation is not sufficiently familiar to the respondents.

Key words: survey of patients, organ donation, organ transplantation.